ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1993 m. rugsėjo mėn. 25 d. / September 25, 1993 Nr. 185(32)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Eskursija į žmogaus sukurtą pragarą

Kas labiausia įsimena lankantis, ar gyvenant, ar dirbant Vilniuje — karšto vandens stygius? Vilniaus senamiesčio architektūra? Rūkytos lašišos kainos? Benzino brangumas? Plintantys nusikaltimai? Mafijos vis toliau siekianti ir sprogdinanti ranka? Papasakosiu apie man neišdildomą įspūdį palikusią ekskursiją.

Vasarą Vilniaus Lukiškių aikštė skęsta medžiuose ir gėlėse. Tik tuščia vieta jos centre, kurioje dar ne taip seniai puikavosi Lenino statula, stačiai prašosi paminklo. Priešais aikštę Gedimino prospekte stovi pastatas, kuriame šeimininkavo vis nauji okupantai: rusai, lenkai, vokiečiai ir galiausiai sovietiniai. Naujausios Lietuvos istorijos puslapiuose jis įsirašė daugelio taurių Lietuvos sūnų ir dukterų krauju. Tai buvusio LTSR saugumo komiteto pastatas. Jo rūsiuose buvo kankinami ir žudomi Lietuvos partizanai ir politiniai kaliniai. Pastate buvo klausomasi tūkstančių įtariamų Lietuvos piliečių pokalbių, buvo laikomos saugumo agentų ir jų aukų bylos. Dabar vienoje pastato dalyje — muziejus. Šiandien čia viskas kitaip atrodo, negu tuoj po karo. Tamsios, niūrios kameros prieš dešimt metų buvusiųjų šeimininkų išdažytos žalsvai, jose dabar ant sienų kabančių lentynų, gultų, staliukų, kadaise nebūdavo. Ekskursijai į žmogaus sukurtą pragarą vadovauja ne uniformuoti ir ginkluoti saugumiečiai su raudonais asmens liudijimais rusų kalba, o jų kankinti ir kalinti buvę politiniai kaliniai ir partizanai. Jie pasakoja, kaip kadaise kaliniai buvo varomi į rūsį ir grūdami į vadinamuosius „boksus" — spintas, kur stati turėjo valandas laukti „apiforminimo". Ilgametis operos solistas Radžius dalykiškai apie tai pasakoja, nes jis pats kalėjo čia keturis mėnesius prieš būnant perkeltas į Lukiškių kalėjimą, iš kur keliavo į tolimą šiaurę.

Jis parodo kameras, kuriose stovi du gultai, lyg čia būtų kalėję du žmonės, o iš tikrųjų po karo į jas sugrūsdavo iki dvidešimties. Įeinu į vienutes, karcerį, kamerą minkštai apmuštom sienom, kad kalinys negalėtų nusižudyti. Ten, apvilkę jį juodais tramdymo marškiniais, laužydavo kaulus, degindavo lytinius organus, priverdavo durimis pirštus. Greta stovėdavo gydytojas ir tikrindavo, kad kankinamasis nenumirtų. Jam praradus sąmonę, užliedavo galvą šaltu vandeniu ir atgaivinę tęsdavo kankinimą. Kabo nukankintų, nužudytų Lietuvos partizanų nuotraukos. Paklausiu, ar stribai mėgdavę fotografuotis su savo aukų lavonais, kaip darydavo naciai Lenkijoje ir kitur. Taip. Pasitvirtina ant Gedimino prospekto grindinio nepašalinamais dažais, Lietuvai atsiimant nepriklausomybę, nubrėžtas lygties ženklas tarp Vokietijos SS ir Sovietų Sąjungos KGB. Ponas Radžius parodo kamerą su prie grindų prikaltu staliuku ir kėdėm. Čia su tardomuoju dažnai būdavo uždaromas agentas, apsimetęs kaliniu, bet jo tikslas būdavo įgauti kalinamojo pasitikėjimą, kad šis išduotų kitus. Viskas buvo prikalta tam, kad įtūžęs kalinys, išaiškinęs savo kambario draugą, jo neužmuštų. Lauke Radžius parodo tris rūsio langus kitoje kiemo pusėje — tai kamera, kurioje buvo šaudomi mirti pasmerktieji. Tai ir paskutinio partizanų vado, Adolfo Ramanausko, išduoto, suimto, kankinto ir sušaudyto, mirties vieta.

Antrame aukšte — partizanų radijo siųstuvai, apie juos aiškina buvęs radijo operatorius. „Mes duodavome priesaiką nusižudyti, verčiau negu patekti priešui į rankas, nes žinojome morzės abėcėle užslaptintus ryšių šifrus. Tik ne visi spėjome", apgailestavo jis. Kitame kambaryje — kagėbistų vartoti, kamerose ir daugelyje kitų vietų įmontuoti, klausymosi aparatai. Vienoje kameroje rūsyje sukrauti maišai lyg šieno — tai pjaustytuvo į skutelius sukarpytos saugumo bylos. Kitos buvo deginamos, trečios plėšomos, ketvirtos vežamos į užsienį, kai saugumiečiams ėmė svilti padai. Visa tai darbas žmonių, kurie šiandien vaikšto Lietuvos gatvėmis su šypsena. Ranka suplėšytąsias bylas 50 žmonių šešis mėnesius kantriai klijavo, iš dalies sėkmingai. „Nėr ko stebėtis. Tai nepaprastai kruopščiai, veiksmingai, operatyviai dirbęs aparatas, kito tokio pasaulyje nebuvo", sako Radžius su įsitikinimu. Kiek buvo užverbuotų žmonių Lietuvoje, paklausiau jį. Jo atsakymas trumpas: „Maždaug kas ketvirtas ar kas penktas gyventojas".

Tai, ką pamačiau — nenauja, apie tai daug rašyta tremtinių ir politinių kalinių knygose, daug pasakota giminių ir pažįstamų pokalbiuose. Bet vienas dalykas apie tai skaityti ar girdėti. Visai kitas pamatyti vietas, kur kankinimai buvo vykdomi. Tai turėtų būti populiariausia ekskursija Lietuvoje — ekskursija į sovietinio saugumo pragarą, savotiška maldininkų kelionė, privaloma ekskursija Lietuvos mokykloms. Ji padėtų visiems geriau suprasti komunizmą, jei gyvenimas nepajėgė to padaryti. O Lukiškių aikštėje galima būtų pastatyti paminklą tokiems partizanams, kaip Juozas Lukša-Daumantas ar Adolfas Ramanauskas. Būtų teisinga juos pagerbti priešais būstinę tų, kurie komunizmo vardan juos ir jų draugus kankino ir žudė.

Eglė Juodvalkė

Statant tiltą tarp kultūrininkų ir Bažnyčios

Jono Pauliaus II kalba Lietuvos mokslo ir kultūros darbuotojams

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Jonas Paulius II Šv. Jono bažnyčioje Vilniuje, kairėje – Vilniaus arkivyskupas Audrys Bačkis, dešinėje – Vilniaus universiteto rektorius Rolandas Pavilionis. Gedimino Svitojaus (ELTA) nuotrauka

Gyvą ir gaivų asmens veiksmą sunku palyginti negyvam technikos darbui. Tad gal kiek ir banalu Jono Pauliaus II kalbą Lietuvos mokslo ir kultūros darbuotojams pavadinti tilto statyba. Tačiau taip buvo. Popiežius (Pontifex) savo kalba ėmė jungti du krantus: Bažnyčią ir Lietuvos kultūrininkus. O tiltą — giliai idėjinį ir jautriai tarpasmeninį — jis statė nuostabia dinamika. Parinko du išeities taškus: vieną — žmogui *išorinį*, situacinį, liečiantį *čia* ir *dabar*, laiką ir vietą, geografinę ir istorinę erdvę, kurią jis ištiesė į praeitį ir ateitį; kitą — žmogui *vidinį*, pažinimo erdvę, nuosavą protaujantiems, itin būdingą tiems, kuriems kalbėjo. Kalbą jis tiesė ir vystė iš abiejų išeities taškų, čia ryškindamas vieną, čia kitą, nagrinėdamas jų svarbą ir reikšmę, čia, reikalui esant, juos jungdamas, cementuodamas.

Pirmas išeities taškas: Vilniaus universitetas

Šis istorinis susitikimas tarp popiežiaus ir Lietuvos šviesuomenės įvyko Vilniaus universitete. Toji „mokslo šventovė" tad tapo jo kalbos pirmuoju išeities tašku. Nesvarbu, kad susitikimas buvo ne vien su Vilniaus universiteto, o su visos Lietuvos kultūros darbuotojais. Šią mokslo įstaigą popiežius iškėlė kaip simbolį laiko ir vietos erdvėje, kur susitinka kultūra ir Bažnyčia: *čia* ir *dabar* — jis, kaip visos Bažnyčios atstovas, (ir pati Dieviškoji Apvaizda negalėjo pasiųsti geresnio už jį!) su Lietuvos šviesuomene, kuri gal dar niekad nebuvo taip reikalinga išgirsti jautraus, dieviška tikrove liečiančio, autentiško Bažnyčios balso. Ir jis žinojo, kokia ta šių dienų Lietuvos šviesuomenė su pusšimtį metų Lietuvoje siautusios priespaudos paliktais pėdsakais, ir kiek dar palyginti nedaug tikros krikščioniškos šviesuomenės publikoje buvo. Nepaisant to, o gal kaip tik dėl to, – kad kaip tik tie buvusios santvarkos paliestieji dabar galėjo savaip laisvai mąstyti, šviesuomenė susitiko su popiežiumi Vilniaus universitete, kuris buvo įsteigtas Dievui, Kristui ir Jo Bažnyčiai ištikimų sūnų – jėzuitų 16-ame šimtmetyje. Tad Universiteto praeitis, netgi jo pati pradžia, byloja apie Bažnyčios ir kultūros darną. Tad šiame istoriniame susitikime popiežius Jonas Paulius II ir iškelia Vilniaus universitetą kaip gyvą simbolį iš praeities, o, remiantis šiuo pokalbiu, teikiantį viltį ateityje vis didėjančiam bendradarbiavimui tarp Bažnyčios ir mokslo-kultūros žmonių bendrai žmonijos gerovei ir net naujai kultūrai kurti. Popiežiaus žvilgsnis čia nebesiriboja Universitetu, nei Vilniumi, pagaliau – nei vien Lietuva, o apima visą Europą: „Jūsų Universitetas tampa reikšmingu simboliu. Jis įkurtas geografiniame centre Europos, pašauktos į vis artimesnę vienybę, kad šitaip pasitarnautų pasaulio taikai. Šis uždavinys gerai atitinka jos tūkstantmetės kultūros tradiciją. Senas ir gilus Europos ryšys su krikščionybe taip pat stiprina taiką".

Antras išeities taškas: tiesos ieškojimas

Jonas Paulius II pažvelgia į šį pokalbį, jo reikšmę bei turinį ne tik praeities, dabarties ir ateities perspektyvoje, bet taip pat – kaip į progą tiesti gaires, ieškant tiesos. Tiesos ieškojimas, o paskui ir jos išreiškimas bei įgyvendinimas — charakteringas žmogui, bet ypač būdingas kultūros pastato statytojams ir išlaikytojams. Karol Wojtyła, rašęs poeziją ir dramą, buvęs aktoriumi, studijavęs filosofiją ir teologiją, be abejo, jaučiasi vienu iš jų, o čia – šioje plotmėje — tame pokalbyje susitinkąs su savaisiais. Jis pažįsta juos, nujaučia savo kolegų nerimą ieškoti tiesos, susidurti su tikrove. Tad tiesą, jos ieškojimą šiame pasikalbėjime jis pastato antruoju – iš tikro, pagrindiniu — išeities tašku. Jis pats, tiesos ieškotojas, kalba kitiems tiesos ieškotojams apie tą bendrą nerimo, o kartais kliūčių ir klaidų pilną kelionę. Kalba nuoširdžiai, tikėdamasis, vildamasis jo besiklausančiuose atrasti, ar, kiek galima, pažadinti tikros tiesos ieškojimo aistrą.

Praeities klaidos bei jų žala

Norėdamas paliesti realią padėtį, Jonas Paulius II apžvelgia pasaulėžiūrines sistemas, kurios, šio šimtmečio praeityje kaip nors įsikūnijusios visuomeninėse sistemose, palietė Europos tautas, jų tarpe Lietuvą, ir, deja, palikusios baisius, žalingus pėdsakus, žlugo ar yra bežlungančios.

Diktatūra tapusio ateistinio komunizmo pasaulėžiūrinė klaida: „užgavo patį žmogų, nes trypė jo orumo pagrindą ir tvirtą laidą" [Dievo neigimu — K. T.] Jos skaudi pasekmė: [kad] „iš pradžių ketinusi išvaduoti žmogų, galų gale padarė jį vergu".

Nacionalsocializmo diktatūros pasaulėžiūrinė klaida – „rasinis pranašumas". O klaidos pasekmė? „Kaip čia neprisiminus nacizmo parodyto baisaus smurto, ypač prieš žydų tautą, pasmerktą sunaikinimui tariamo rasinio pranašumo vardan ir dėl beprotiškų viešpatavimo kėslų?!"

Ne vien diktatūros, bet ir demokratijos, vienaip ar kitaip į savo sistemas įvėlusios esmines klaidas, viršijančiųjų egoizmu pažeidė bendrą gerovę ir pačią demokratiją.

„Mūsų amžiaus istoriją supurtė visokie totalitarizmai ir ligotos demokratijos... Visas jas pagimdė toji imanentiškoji [t.y. vien į šį pasaulį įsivėlusi, transcendentinę Dievo tikrovę neigianti ar bent ignoruojanti — K. T.] kultūra, kuri pastaraisiais amžiais taip plačiai pasklido po Europą ir atnešė Dievo nepripažįstančius, su jo planais nesiskaitančius asmens ir visuomenės projektus".

Gairės ieškant tiesos

„Dar laimė", — tvirtina Jonas Paulius II, – „kad Dievas, kurį ateistinė kultūra veltui mėgino išbrukti iš žmogaus gyvenimo, vis iš naujo grįžta ir... tiesia kelią per didžiuosius klausimus, į kuriuos mokslo ir technikos atradimai nemoka ir negali atsakyti... kas yra žmogus? Kokia kančios, blogio ir mirties prasmė?... Tokių neišvengiamų klausimų akistatoje Dievas... Paslaptis, iš kurios visa gema ir gauna prasmę, nuolatos pasirodo žmogaus širdies akiratyje, žadina gilų ir išganingą ilgesį".

Žmogui tiesos ieškojime mąstymas yra pradžia: 1. klausti mėtafizinius klausimus. 2. suvokti savo ribotumą, jog jis pats nėra tiesa, o tik apgraibomis jos ieško, 3. nepasitenkinti atrasta jos dalimi – mažais trupiniais, tad 4. siekti toliau, esant traukiamam aukštyn į begalybę — į Paslaptį.

Jei kam dar buvo neaišku, jei kas dar manė, jog Katalikų Bažnyčia neleidžia žmogui pačiam protauti, o tik despotiškai „primeta" savo „dogmas", tiems šis popiežiaus jautrus aiškinimas parodo, jog kiekvienam žmogui yra paliekama laisvė savo keliu ir savo „greičiu" tiesos ieškoti ir kad pačiam Bažnyčios autoritetui — popiežiui tas sunkus tiesos ieškojimo kelias yra taip gerai pažįstamas, lyg jis pats kada juo būtų ėjęs.

Dar daugiau. Drąsiai atsilieipdamas į sunkų klausimą, kodėl šitiek mąstytojų atkakliai neigė Dievą, popiežius atskleidė giliai žmogišką tiesą, „jog mąstymas nėra su niekuo nesusijusi smegenų veikla, bet artimai susietas su visu žmogaus gyvenimu". Kuo atkakliau kas tvirtina, jog jis vien šaltu, vien moksliniu protu ieško tiesos, tuo labiau jis nemokslišKai ir neobjektyviai save apgauna.

Metafizinei tiesai vis dėlto atrasti popiežius siūlo mąstymo etiką, kuri „proto veiklai sukuria dvasinį klimatą, pasižymintį nuolankumu, nuoširdumu, drąsa, garbingumu, pasitikėjimu, atidumu kitiems, atvirumu Paslapčiai... Mat yra vidinė sąsaja tarp... tiesos ir gėrio — tatai Dieve sutampa su pačia jo esme". Gėris-Tiesa yra suvokiama ar atpažįstama ieškančiojo tiesos, jei gyvenime nekliudo blogis. O Paslaptis apsireiškia ne vien kaip Tiesa, bet ir kaip Gėris ar Meilė.

Protu ir širdimi tiesos ieškančiam Bažnyčia yra pasiruošusi atskleisti, kas jai Dievo apreiškimu patikėta. „Tai Kristaus ‚Dievo su mumis', ‚Dievo su žmogumi' liudijimas. Tai Dievo, kuris apsireiškė Sūnaus kryžiuje, Sūnaus, kuris tapo žmogumi, paskelbimas. Tai Dievo-Meilės skelbimas".

Keliom nuostabiai turiningom frazėm apsakęs Dievo apreiškimo esmę, Gerosios Žinios skelbėjas Lietuvos mokslininkams ir kultūrininkams pareiškė: „Šios Meilės paskatintas ir atvykau pas Jus. Sujaudintas žvelgiu į Jūsų akis, pažinusias ašaras. Jūsų asmenyje apglėbiu visus ilgai kentėjusius brolius... Nebijokite, bičiuliai, nebijokite atverti durų Kristui! Jis pažįsta žmogaus širdį ir moka atsakyti į skaudžiausius jo nerimo klausimus. Jis kviečia mus kartu darbuotis ir kurti tikrai laisvą, vieningą žmoniją".

Nuostabi popiežiaus, Tilto statytojo, laikysena! Šilta, jauki ir jautri, be moralizavimo, be kalbėjimo „iš aukšto", be triumfalizmo. Iš viso, tai ne „kalbėjimo", o dalinimosi laikysena — pokalbiui. O dalinosi jis tuo, ką pats buvo ir tebėra išgyvenąs — tiesos ieškojimą, — su tais, kuriems tas kelias taip ilgai buvo užkirstas. Taip, dalinosi ir ta

(Nukelta į 2 psl.)

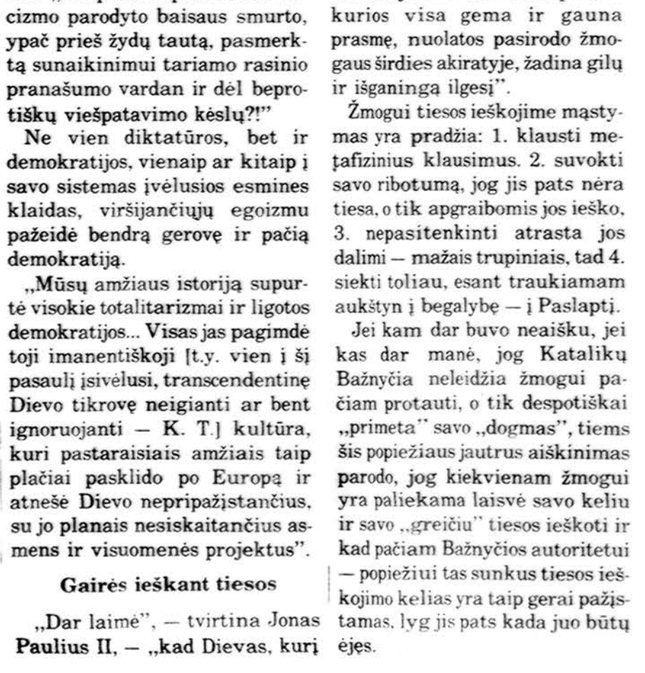

Vilniaus senamiesčio ansamblis kalvų fone. M. Sakalausko nuotrauka

Šiame numeryje:

Žmogaus sukurtas pragaras • Jonas Paulius II kalba Lietuvos kultūrininkams • VIII Mokslo ir kūrybos simpoziumo laukiant • 40-oji Europos lietuviškų studijų savaitė (2) • Julijos Švabaitės humoreska • Birutės Pūkelevičiūtės 70-ajam gimtadieniui • Danguolės Sadūnaitės eilėraštis • Naujos knygos

Kad būtų smagiau būti lietuviu

Kalba VIII Mokslo ir kūrybos simpoziumo programos pirmininkas Kęstutis Keblys

Kęstutis Keblys

Kęstutis Keblys yra tipiškas šio krašto naujasis ateivis, gimęs Lietuvoje (1933 metais Šakiuose), lietuvišką gimnaziją baigęs Vokietijoje ankstyvaisiais pokario metais, o chemijos daktaro laipsnį įgijęs 1962 metais Purdue universitete, Indiana, Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Veiklus ateitininkas ir Lietuvių Bendruomenės narys, jis dažnai rašo literatūrinėmis temomis, bendradarbiaudamas lietuvių išeivijos spaudoje (*Aiduose, Ateityje, Drauge* ir kitur). Ilgai dirbęs Detroit'e, dabar dirba Ethyl bendrovės tyrimų skyriuje Baton Rouge, Louisiana.

Žinodami, kad šiuo metu didelę savo energijos dalį Kęstutis skiria sparčiai artėjančiam VIII Mokslo ir kūrybos simpoziumui, įvyksiančiam per šių metų Padėkos dienos savaitgalį Čikagoje, jo iš karto ir paklausėme:

— *Gal ką nors iš Mokslo ir kūrybos simpoziumų istorijos?*

— Žinai, kad aš ne istorikas, o simpoziumo organizavimo malūne esu pirmą kartą. Todėl mano istorinė atmintis panaši į tuščią kompiuterio ekraną. Laimė, kad radau šiek tiek praeities žinių penktojo simpoziumo leidinyje. Ten rašo, kad jau 1965 metais mokslo žmonių subėgimo mintį kėlė *Technikos žodis,* o dar smarkiau apie tai kalbėjo jaunieji inžinieriai ir architektai savo suvažiavime 1968 metais. Kalbos kalbom, bet jau kitais metais toksai suvažiavimas ėmė ir įvyko. Na, žinoma, pats neįvyko, o įvykdė iniciatorių triumviratas: Bronius Nainys, Algirdas Avižienis ir Arvydas Kliorė. (Aha! Dabar man paaiškėjo, kodėl Avižienis nustebino mane, be jokio maivymosi sutikęs skaityt paskaitą — net neklausė, kas tai per daiktas šis VIII M & K simpoziumas). Nežinau, ar ši trijulė nukalė mokslo ir kūrybos simpoziumo pavadinimą, bet jei ir nenukalė, šiuos vyrus vis tiek tenka laikyti gražios tradicijos pradininkais.

Nuo antrojo, 1973 metų simpoziumo, rengėjais buvo Lituanistikos institutas, Pasaulio lietuvių gydytojų sąjunga ir Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga, o simpoziumus globodavo JAV Lietuvių Bendruomenė. Pirmi šeši simpoziumai vyko kas ketveri metai Čikagoje. Šeštajame (1989 metais) atgimimo euforijos pagauti, mūsų mokslininkai nutarė tolimesnį rengti Lietuvoje. Septintasis tenai (Vilniuj, Kaune bei Kernavėje) ir įvyko 1991 metais, o dabar laikas aštuntajam, vėl Jungtinėse — Lemont'e ir Čikagoj.

— *Kaip atrodo šio simpoziumo programa, palyginus su ankstesniaisiais? Gal įvestos kokios naujos sritys, gal kokias ankstyvesnes išbraukėt?*

— Braukyt nieko nebraukėme (bent sąmoningai), o naujų disciplinų irgi neišgalvojome. Apskritai šnekant, programos sukirpimas bus panašus į šeštojo simpoziumo. (Septintajame, žinoma, viskas buvo kiek kitaip, kaip kad Lietuvoje ir turi būti.) Skirtumas gal tik toks, kad bus skirta daugiau laiko plenarinėm sesijom, ir šį kartą bus mažiau programos dalyvių iš Lietuvos.

— *Kas tos plenarinės ir kas jose bus?*

— Dabar jau gausiu! Matai, mūsų socialinių mokslų skyriaus programos vadovė, Aldona Malcanaitė-Gaškienė, su dideliu botagu grasina ne tik savo paskaitininkams, bet ir bendradarbiams už lietuvių kalbos purvinimą tarptautiniais žodžiais. Na, kaip būtų lietuviškai „plenarinės"? Bendrosios? Bet šis žodis skamba taip pilkai, tiesiog kvepia miesčionišku nuoboduliu. Tam ir patogūs tie tarptautiniai terminai — suteikia skambesio, svarbos, kartais net savotiškos mistikos. Ir kaip patogu už jų slėptis, kada nenori ar nemoki ką nors tiksliai nusakyti, arba iš viso nelabai žinai apie ką kalbi!

Na, bet plenarinės sesijos — tai programa, kuri gali būti įdomi visiems ir kurių metu nieko kito nevyks. (Tuo tarpu, paralelinėse sesijose bus svarstomi dalykai, pilnai suprantami tik tos disciplinos žmonėms, ir tų sesijų bus bent šešios vienu metu.) Plenarinių formatas bus įvairus. Bus ir „apvalaus stalo" svarstybų, ir paskaitų ciklų, ir pavienių pranešimų.

— *O kokios temos bus gvildenamos tose bendrose sesijose ir kas dalyvaus?*

— Įvairios temos, bet daugelis jų vienu ar kitu būdu palies išeivijos ryšį su Lietuva. Dar viskas nėra galutinai švinu nulieta, bet mano dabartiniai juodraščiai rodo, kad Lietuvos naujosios konstitucijos įtaką valstybiniam ir visuomeniniam Lietuvos gyvenimui svarstys Leonas Sabaliūnas, Julius Šmulkštys ir Aleksandras Štromas, o apie aukštesniojo mokslo padėtį ir perspektyvas kalbės Algirdas Avižienis bei du svečiai iš Lietuvos: L. Kadžiulis ir Eugenijus Vilkas. Literatūros paskaitų serijoj šį kartą apsieisime be amerikonų — išgirsime Kanados (Aldona Gražytė-Maziliauskienė) ir Lietuvos (Albertas Zalatorius) gyventojus. Panašiai ir bendrojoj architektūros sesijoj — abu kalbėtojai yra vilniečiai, o surast juodviem vietinį koreferentą, kol kas baisiai nesiseka. Kas dar? Apie išeivijos rolę Lietuvos ūkio atstatyme kalbės vilnietis J. Šarkus. Apie konkrečius darbus ir patirtį dirbant Lietuvoj praneš Irena Lukoševičienė ir turbūt Vytautas Černius. O apie praktišką pagalbą Lietuvos mokslininkams, Vitoliui Vengriui prižiūrint, prie keturkampio stalo svarstys Kazys Almenas su Donatu Šatu. Tai, galima sakyti, ir viskas. Ne, palauk, vos neužmiršau — plenarinėse kalbės ir Vytautas Landsbergis, su kuriuo dar vis aiškinamės dėl temos.

Jei anksčiau sakiau, kad tose atskirų disciplinų sesijose neužmigs tik ekspertai, būsiu perdėjęs. Žinoma, priklausys nuo disciplinos. Inžinerijoj ir medicinoj mudviem, paprastos kilmės žmonėm, būtų sunku, bet tokioj, sakykim, sociologijoj, politiniuose moksluose, net muzikoj ir teisėj (o ką jau bekalbėt apie literatūrą ir moterų studijas!) galėtuva visai smagiai pasiklausyti. Galėčiau čia duoti visą glėbį pavyzdžių, rodančių, kad bus gausu įdomumo ir paralelinėse sesijose. Bet tu, tikiuosi, kalbėsiesi ir su skyrių programų vadovais, tai jie patys papasakos apie aibes šaunių pranešimų ir įspūdingų pranešėjų, kuriuos jie sukvietė į savo sesijas.

— *Kokios buvo Jūsų patirtys, šio simpoziumo programą organizuojant? Kokie rūpesčiai ir sunkumai?*

— Patirtys? Turbūt tai, kad ir paprasti dalykai kartais būna nelengvi. Dar ir tai, kad visai nepagrįstai imi ir nustembi, pamatęs, kiek yra gabių, darbščių, išmintingų ir sugyvenamų lietuvių. Kalbu aš čia apie žmones visame simpoziumo organizavimo aparate, o ypač apie savo „štabą" — atskirų sričių programų vadovus, be kurių bendradarbiavimo, patarimo ir pastangų nieko nebūtų išėję.

Rūpesčiai, manau, tie patys, kaip ir visų organizatorių — kad viskas sukristų laiku savo vieton, kad viskas išeitų gerai, kad po to negailėtų nei savo, nei kitų sudėtų pastangų. Sunkumų, oficialiai šnekant, jokių! (Mane darbe vis mokydavo, kad į dalykus reikia žiūrėt perdėm pozityviai ir visus sunkumus priimti kaip progą pasitempti.) Progų pasitempti, žinoma, buvo. Iš pradžių reikėjo nugalėt ilgą atskyrimą nuo lietuviškų gyvenviečių (prieš dešimt metų darbdaviai mane ištrėmė į pietų raistus), gal iš dalies ir atitolimą nuo paties lietuviško gyvenimo. Po to. nemaža staigmena buvo laiškų antplūdis iš Lietuvos su pasisiūlymais dalyvaut simpoziumo programoje, nepaisant neaiškių kelionės finansavimo reikalų. Ateinančio simpoziumo programos šefui patarsiu įsitaisyt „užsienio reikalų" kancelariją šiems reikalams tvarkyti, kad jam liktų daugiau laiko kūrybingam simpoziumo programos kaupimui.

— *Žinant, jog tai aštuntasis simpoziumas, kaip Jums atrodo: kas jais iki šiol buvo pasiekta? Ar iš viso per juos būdavo užsibrėžiama ką nors specifiškai nuveikti iki kito simpoziumo? Ko specifiškai ir konkrečiai tikimasi iš šio simpoziumo?*

— Čia skamba kaip užslėptas klausimas, ar tokie simpoziumai išvis reikalingi. Ar iki šiol buvo reikalingi? Žinoma! Kaipgi kitaip? Bet po šitokio kategoriško atsakymo, reikia atsiliepti ir į tiesioginį klausimą — kas specifiško buvo visu tuo pasiekta? O tai jau daug sunkiau, negu parodyti 1941 metų sukilimo rezultatus ir įrodyti, kad čia joks klaidų kanonizavimas. Matai, simpoziumai, mokslininkų suvažiavimai, dainų šventės, ekonominės konferencijos ar premijos geriausiems romanams vis dėlto nėra sukilimai. Paskiri kultūrinio pobūdžio įvykiai jokių svarių rezultatų neduoda ir, galimas daiktas, nepadaro jokios įtakos tautos likimui. O jei padaro, tai tokią subtilią, kad tik su gera vaizduote pastebėsi. Bet mes jaučiamės baisiai nepatogiai, kai savo dideliems renginiams nerandam konkrečių naudingumo rodiklių. Tada šokam gražbyliauti ir vejame vertybinius mitus, papuoštus kvalitatyvine retorika. Nenustebk, jei išgirsi ir mane apie mokslo ir kūrybos simpoziumą kada nors skleidžiant tokias apeigines miglas. Bet šiandien ne ūpe...

Jei iš renginio jokios apčiuopiamos naudos, tai kaip gali jis būti reikalingas? Man atrodo, kad šis simpoziumas reikalingas, nes tai dalis mūsų, kaip lietuvių ir kaip lietuvių mokslininkų-kultūrininkų, gyvenimo. Tai pastanga savo lietuviškam buvimui suteikti daugiau turinio, daugiau prasmės. Galėtume apseiti ir be simpoziumų, ir be literatūros vakarų, ir susirinkę nesikalbėti apie bendrus rūpesčius, nesidalinti savais kūrybiniais pasiekimais. Galėtume, bet tada mūsų lietuvybė būtų apytuštė, o mūsų bendruomeninis gyvenimas blankus ir neturtingas. Tad jei klausi mane, kam čia plakuosi su tuo simpoziumu, aš atsakysiu paprastai: dėl to, kad smagiau man būtų būti lietuviu. O specifiškai ir konkrečiai iš simpoziumo nieko nesitikiu.

— *Kokie Jūsų pageidavimai visuomenei?*

— Kad gausiai atsilankytų paskaitose, moksliniuose pranešimuose, svarstybose bei kituose simpoziumo renginiuose, o jei negalės atvažiuot į Lemont'ą, kad parašytų po gražų čekį, kai simpoziumo vajaus komitetas pasibels.

at

Europos lietuviškų studijų savaitės programoje solistai Gintaras Liaugminas ir Gintaras Vyšniauskas po koncerto su akompaniatore Yumiko Yamamoto. Ramunės Kubiliūtės nuotrauka

40-oji Europos lietuviškų studijų savaitė

RAMUNĖ KUBILIŪTĖ

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Putinas Jono Griniaus žvilgsniu

Savo paskaitoje apie literatūros kritiko Jono Griniaus dėmesį Vinco Mykolaičio-Putino kūrybai Vidmantas Valiušaitis pažymėjo, kad apie Putiną Grinius rašė daugiau negu apie kitus lietuvių rašytojus. Jis recenzavo beveik kiekvieną pasirodžiusią Putino knygą ir veikalą. Putino kūrybą jis gerai apčiuopė. Jono Griniaus požiūriu, kūryba yra žmogaus integralumo tąsa. Putino kūryboje jis įžvelgė daug tai paliudijančių paradigmų; jo išgyvenimą meilės ir moters, maišto, amžinojo Dievo, jo paties kaip kūrėjo dvilypumą, jo egocentriškumą. Paskaitininkas vėl lietė klausimą: ar Putinas buvo stulpas, į kurį ir kiti rėmėsi, ar jis linko ir buvo mėtomas gyvenimo bangų (anot Bronio Railos). Pagal Valiušaitį, Grinius suprato, kad Putinui buvo dvi galimybės — nenusilenkti arba sistemą pagarbinti (pažeidžiant savo asmens integralumą). „Kokiu menku žmogučiu, kaip kiškiukas, turėjo jaustis Putinas anais laikais...", rašė Grinius. Tačiau, teigė Valiušaitis, Grinius sugebėjo įvertinti kūrėjo situaciją ir iškelti tas aplinkybes, kuriose maištavo Putinas. Grinius buvo teisus, kad Putinas nepasidavė ir savo integralumo neatsižadėjo.

Žemės alyva

Algirdas Stepaitis kalbėjo tema „Žemės alyvos (naftos) svarba kasdieniniame gyvenime". Statybos inžinierius Stepaitis paryškino žemės alyvos, „juodo aukso", rolę karuose, gaisruose, politikoje — nuo Babilonijos laikų ligi Nojaus, Mozės, Amerikos indėnų. Paskaitininkas gan plačiai apibū-

(Nukelta į 4 psl.)

Statant tiltą...

(Atkelta iš 1 psl.)

Tiesa, kuri tame ieškojime tikėjimu atrandama, bet kuri yra ir Meilė, ji čia į jų tarpą atvedusi... Ir kuri yra Paslaptis.

Pagarbi pokalbio laikysena — to pokalbio, į kurį jis kvietė Lietuvos mokslo ir kultūros žmones bendromis pastangomis atsiliepti į sunkias visuomenines problemas ir kurti naują kultūrą... Ar sugebės Bažnyčios ir mokslo atstovai Lietuvoje tą pokalbį tęsti? Tilto statytojas pradėjo tiltą, pasitikėdamas, jog jis bus toliau statomas.

Julija Švabaitė

Šalteniai atsijaunina

Jau kuris laikas Šaltenienė pastebėjo, kad jos Vinculis ne tas. Buvo žmogus kaip žmogus, o dabar visai ne kaip jos žmogus. O pasikeitė nuo tada, kai į gretimą namą atsikraustė šviesiaplaukė Marijana su žilstelėjusiu vyru ir baltu šuniuku. Ji kelis kartus per dieną išsipuošusi, mėtydama savo šlaunis ir purtydama garbiniuotus plaukus, išleidžia šuniuką kieman pasilakstyti.

Būdavo retai kada Šaltenis išeina dirbti lauke, o dabar, žiūrėk, garsiai atsikrenkšdamas jau ir neša pustuštį šiukšlių krepšį už garažo. Stoviniuoja prie tvoros, neva rinkdamas nukritusius lapus, arba kapsto žemę, nors Šaltenienė jau seniai visas žoles išravėjusi ir žemę išpurenusi. Arba, žiūrėk, — nuo tvoros jau ir siekia nuimti kokį vielos galiuką arba užkritusią medžio šakutę. O akys vis nukreiptos į Marijanos langų pusę...

Nei iš šio, nei iš to pradėjo Šaltenis kasdien rūpestingai gramdyti smakrą, užsiaugino žandenas, ėmė vilkėti šventadieniškais marškiniais ir vis šukuoti ir šukuoti prieš veidrodį tuos kelis savo plaukus nuo kairės ausies į dešinę, stengdamasis uždengti savo menuliską galvą.

Dar to neužteko. Garaže jis paleidžia radiją taip garsiai, net girdėti kitoje gatvėje. Sykį Šaltenienė užtiko ji prie tos muzikos šleivojantį kaip Maikelis Džeksonas. Apsivilkęs buvo aptemptais, žento Remigijaus seniai pas juos paliktais marškiniais, su ant krūtinės išpaišytais išsišiepusiais bytelių veidais.

Vieną rytą staiga jis pradeda barti savo žmoną, kad ji per drūta. Žiūrėk, sako, į Marijaną, kokia ji lanksti, stamantri, o ne kažin kiek jaunesnė už tave. Mesk svorį, nevirk riebių sriubų, valgykim daugiau daržovių, vaisių, liesą pieną gerkim, liesą sūrį valgykim... Ir nebespirginк tų lašinukų!... Akis išplėtė Šaltenienė, — iš kur jis čia tuos lašinukus ištraukė, lyg ji būtų kada dabar spirginus... Juk ar čia seniai jos žmogus kaip tik dėl tų lašinių ir riebių dešrų net du kartus turėjo atsigulti ligoninėn. Po to, juk ji, tikra žmona, Alesė, verkdama jo maldavo laikytis daktarų prirašytos dietos... O dabar — lašinukai! Turbūt vis juos sapnuoja...

Ir dar. Beveik kiekvieną rytą dabar jis veda Šaltenienę į parką pasivaikščioti. Vis eina tuo pačiu keliu, kur Marijana veda savo šuniuką. Mikalauskas, pensininkas, sėdėdamas ant suoliuko su draugais, iš tolo jau garsiai juokiasi, — va mūsų Šaltenis, žiūrėkite, koks žvalus, jau ne tik tas dvi su puse mylios apie parką eina, bet ima jau ir bėgioti, žmoną toli už savęs palikdamas.

Šaipykis, šaipykis, Mikalauskai, — galvoja sau Šaltenis, — aš dar parodysiu, kaip reikia paimti gyvenimą už ragų. Ne kaip tu, susilenkęs, susmegęs, išblyškęs, tik į grabą dėk. O abu vienų metų. Gi savo Alesei, — tu irgi daugiau save prisižiūrėk, ne kaip dabar kasdien vis ta pačia suknele ir prijuoste, nunešiotais batais... Matai, kokia Marijana.

Gale žodžio tik Marijana ir Marijana...

Niekada anksčiau savo žmonos drabužiais nei išvaizda nesidomėdavo. Kas čia jam pasidarė, suko galvą Alesė. Gal tos ligoninės, o gal gi ta šviesiaplaukė?

Susipažino Šaltenienė su Marijana. Nieko sau moteris, draugiška, visada šypsosi. Nedirba, vedžiojasi, nešiojasi tą savo šuniuką, važinėja po parduotuves, o vakare grįžes iš darbo vyras skalbia, verda ir dar kilimėlius išdulkina.

— Dulkina, dulkina, žinai tu, ką jis ten dulkina, — nusijuokė Šaltenis. Mat Alesė neiškentusi jam prikišo, kad mažai padedąs.

Kitą sykį susiėmė ji už galvos, išvydusi Marijanos vyrą kieme po medžiu gražiai šaukštuku vaišinantį savo žmoną ledais.

— Matai, kaip amerikiečiai myli savo moteris... Ne kaip jūs, lietuviai... Mes, žmonos, tik visur jus vaduojam...

— Marijanos gražūs plaukai... vieną vakarą nusižiovaudamas išsitarė Šaltenis.

— Dažyti, — nukirto jį Alesė.

— Gal tavo ir teisybė, — kaip niekur nieko pridėjo Šaltenis, — nes viršugalvy visai juodi. Ale vis tiek gražūs...

— Taigi, taigi, jau ir į viršugalvį spėjai įsižiūrėti, mat kaip, — užsiplieskė žmona. — Ir aš galiu šitaip pasidaryti. Čia nereikia jokių burtų.

Iš tikrųjų, vėliau mąstė ji, kodėl negalėtų? Visiems vyrams patinka šviesiaplaukės, tai aišku kaip diena. Ir Šaltenis ne kitoks. Niekada jis nebūdavo smalsus prie moterų, bet dabar, matai, koks. Juk kadaise ir Šaltenienė buvo jauna, graži... Sakydavo pažįstami, — jei ne tamsūs jos plaukai, būtų visai panaši į Marilyn Monroe. Tikrai, kas iš manęs dabar beliko? Šaltenis vis dar gražus, aukštas, išsitiesia kaip žvakė, veidai rausvi, o aš?

Tokios mintys nepaleido Šaltenienės nei dieną, nei naktį. Ir duktė Aldona, atvažiavusi jų aplankyti, ne kartą sako, mama, tėti, dabar jūsų dienos, mane užauginot, išmokslinot, išleidot, tai pagyvenkite dabar patys, pasipuoškite, pasižmonėkite.

Vieną rytą, lyg atspėjęs žmonos mintis, Šaltenis tarė:

— Žinai ką, Alesiuke, važiuojam miestan apsipirkti! Tau reik naujų drabužių, batų, man — kostiumo, marškinių... Vajau ir kalakutinės už poros mėnesių, atvažiuos Aldona su žentu ir vaikučiais...

Šaltenienė išplėtė akis. Net širdis jos šoktelėjo. Jau nuo kažin kada jie nėra pirkę naujo daikto. Vis „reikia taupyti senatvei, senatvei..." O senatvė juk čia pat. Antrą kartą jos klausti nereikėjo. Už poros dienų jau traukė juodu šešiasdešimt devintąja į Kalifornijos gatvės autobusą.

Tik mieste, stoviniuodama ir žiūrinėdama į puošnius langus ir į elegantiškai apsirengusias vyresnio amžiaus moteris, pamatė Šaltenienė, kokia ji vargšė ir nušiurusi. Lygiai tą patį turbūt pagalvojo ir jos žmogus, nes paėmęs po ranka šitaip pasakė: „Alese, nusipirk ką tik nori! Užteks abiem su kaupu!"

Nė neatsimena, kada jis taip būtų kalbėjęs, o miestan juodu niekada nevažiuoja. Vis darbai, darbai namie...

Na, ir apsirengė abudu...

— Kiek čia dar liko gyvent, — numojo ranka Šaltenis, — tai nors dabar pasičvierykim...

Apsirengę naujais drabužiais nuo galvos iki kojų, sugrūdo senuosius į Marshall Field

Birutės Pūkelevičiūtės septynių vainikų šventė

JURGIS JANUŠAITIS

Birutė Pūkelevičiūtė jos 70-ojo gimtadienio šventėje Daytona Beach, Florida. Algirdo Šilbajorio nuotrauka

Graži, saulėta rugpjūčio dvyliktoji diena. Mintin atskuba – juk šiandien rašytojos Birutės Pūkelevičiūtės septyniasdešimtasis gimtadienis. Tad reta proga ją pasveikinti.

Birutę radau ką tik sugrįžusią iš pajūrio. Dabar ji sodina gėles savo jaukaus butelio balkone. Jas laisto. Jai gėlės, gamta – Dievo dovanos, teikiančios ramumą ir skatinančios kūrybingumą.

– Sveikinu Jus, Birute, sulaukus gražaus amžiaus gimtadienio. Linkiu, kad po mėlynu Floridos dangum dar daugelį metų tarnautų gera sveikata ir kad niekados nesiskirtumėte su kūrybiniu pasauliu... – išsakau savo nuoširdžius linkėjimus.

Kambary matyti žalias kompiuterio ekranas. Rodos, jis laukia šeimininkės, kviesdamas dienos darban.

Birutė juokaudama sako: – Žiūrėk, rašomasis stalas yra sykiu ir „aukštosios technikos" kampelis, apraizgytas įvairiom „audio/video" vielom. Kompiuteris mano geriausias draugas. Be jo dabar jau negaléčiau darbuotis. Jis man leidžia įveikti ir nepaprastai išaugusią laiškų apkrovą. Juk su savo problemų sūkuriais prasidėjo susirašinėjimas su Lietuva.

– Septynios dešimtys metų! Sakykite, Birute, daug ar ne?

– Labai daug. Bet septyniukė yra laimingas ir netgi šventas skaičius: septynios sutvėrimo dienos, septynios Šv. Dvasios dovanos, septyni Apreiškimo trimitai, septyni žmogaus amžiai ir – daugybė kitokių mistinių „septyniukių".

– Bet, manau, būtų linksmiau skaičiuoti: dvi dešimtys metų. ar ne?

– Apie jaunystę šiuo metu parašiau štai ką: „Jaunystė – auksinė lūšis įstrižom akim – kadaise tokia plėšri ir nerami, snaudžia minkštoj žolė. Dabar nebaisu ją paglostyti".

– Vaizdinga, – pasakiau.

– Tačiau, nors jaunystę paglostyti nebaisu, – tęsė Birutė įdomią mintį, – visai nėra tam laiko. Kai atvykau iš Čikagos į Daytoną, tikėjausi, kad šis pajūris man bus geros ramybės uostu. O dabar susikrovė tiek daug, kad „auksinė lūšis" snaudžia žolėj – nepaglostoma. Ir netgi neapgailėta. Beveik ją, vargšelę, pamiršau.

Stabtelėjame prie žalio kompiuterio ekrano. – Sakote, Birute, kad tai Jūsų geriausias draugas. Tad kokia su juo Jūsų draugystė?

Birutė susimąstė, paspaudė keletą mygtukų, ekrane pasirodė tekstai.

– Mano nelaimė, – sako ji, kad šimtmečiui baigantis reikia su šiais aparatais darbuotis, o aš esu visai netechniškas žmogus. A, kad turėčiau talkininką! Arba bent kelias papildomas rankas. Jos man tiesiog būtinos, kai rekordavimo metu turiu susmaigstyti įvairius kištukus...

– Skardeno žinia, kad esate į kasetes įkalbėjusi savąją kūrybą?

– Taip, įkalbėjau keturias kasetes. Vieną (apie Oskarą Milašių) prašė įrašyti Vilniaus radijas ir pernai rudenį paleido oro bangomis. Kitas tris įrašiau bičiuliams padovanoti. Jose įskaičiau savo raštų ištraukas ir komentarus apie kai kurias savo knygas. Aišku, nuvežiau po komplektą muziejams ir bibliotekoms Lietuvoje.

– Jūs, Birute, be abejo, nerimstate ir gal nėtrukus sulauksime naujų Jūsų kūrinių?

Į šią mano užuominą Birutė, nusišypsojusi, pasakė, kad esanti prietaringa ir apie nebaigtus planus bijanti pasakotis. Tačiau pridėjo: – Mano atminty šmėkščioja dvi Aisčio eilutės: kad žodis gali nuvysti pumpure ir numirti „į šį pasaulį pakeliui". Turbūt nepripuolamai ir mano pačios pirmieji du sakiniai, kuriuos parašiau debiutinei *Metūgių* knygai, skambėjo šitaip: „Kartais jūs praplėšiat aguonų pumpurus ir žiūrit, kaip kraunasi žiedai. Po to aguonos jau niekada nebežydės." Tad pumpurų nereikia plėšyti.

Birutės butelyje jauku. Ant sienų kabo mūsų dailininkų darbai. Lentynose suglausta gausi literatūra, jos pačios gausūs kūriniai. Minutėlei sugrįžtame į nuskubėjusius septynis dešimtmečius.

Prisimename gimtąją žemę, Nemuno krantus, Kauną, kuriame 1923 metų rugpjūčio 12 dieną šį pasaulį išvydo būsimoji didžiojo talento mergaitė, kurią tėveliai pakrikštijo Birutės vardu. Birutės vaikystės ir jaunystės dienos prabėgo prie Nemuno! Kaune ji baigė gimnaziją, lankė dramos studiją, Kauno konservatoriją, Vytauto Didžiojo universitete studijavo germanistiką, žurnalistiką.

Birutės kelias į gyvenimą nelengvas. Ją viliojo meno ir kūrybos pasaulis, nors tėveliai nelabai tam norėjo pritarti. Bet Birutė savo tikslo – gyvenimą pašvęsti scenai, raštui, menui – siekė neatlaidžiai. Ir kaip matome, ji to pasiekė, tapo poete, beletriste, vaikų literatūros kūrėja, dramaturge, aktore, režisiere, žurnaliste. Į sceną išėjo Jaunimo dramos teatre Kaune jau 1941 metais. Tremtyje darbavosi Augsburge ir Kanadoje dramos teatruose. Sukūrė daug pagrindinių vaidmenų įvairiuose veikaluose.

Jau 1952 metais debiutavo su poezijos rinkiniu *Metūgės*. Po to intensyviai dirba, parašo romanus. *Aštuoni lapai, Rugsėjo šeštadienis, Naujųjų metų istorija, Devintas lapas*; pasakiškąją komediją „Aukso žąsis", (pagal kurią pačios autorės pastangomis ir lėšomis buvo pagamintas meninis filmas), apsakymus – *Marco Polo Lietuvoje*, vaidinimus „Žmonės ir beržai" ir „Antroji Salomėja painiavose", išleistus knygoje *Žydra ir geltona*. „Žmonės ir beržai", Los Angeles Dramos sambūrio vaidinta ir Lietuvoje 1989 metais. Vėliausia Birutės knyga bene bus poezijos rinkinys *Atradimo ruduo*.

Išeivijos lietuvių jaunimui labai trūko vaikų literatūros. Ir čia Birutė Pūkelevičiūtė pašvenčia trejetą metų ir 1973-1975 metais parašo eiliuotas pasakas vaikams: „Peliukai ir plaštakės", „Daržovių gegužinė", „Kalėdų dovana", „Skraidantis paršiukas", „Klementina ir Valentina" ir „Rimas pas Kęstutį". Kai tos knygos pasirodė, mename, koks buvo lituanistinėm mokyklom ir tėveliams džiaugsmas. Vaikai jas godžiai skaitė, mokyklose komentavo. O kai dar okupacijos metais vykau į Lietuvą ir Birutė padovanojo šių knygų nuvežti Lietuvos vaikučiams, patyriau malonią staigmeną. Būrelis giminių vaikučių, jau gerai skaitančių, buvo svečiuose. Jiems padalinau po knygutę. Tada jiems neberūpėjo vaišės, bet visi ratu susėdę ant grindų godžiai skaitė knygutes. O kai atsisveikinome, vaikučiai sakė: „Ačiū, dėde, Tau už tas gražias dovanas. Tokių pas mus mokyklose nėra. Padėkokite tai panelei už tokias gražias knygas..."

– Didelis, Birute, Jūsų kūrybos lobis, padovanotas išeivijai ir, be abejo, Lietuvai – žvelgdamas į knygų lentyną, prasitariau.

O dar ne viskas. Birutė išvertė Čikagos Lietuvių operai „Fidelio" ir „Carmina Burana" libretus į lietuvių kalbą, kai Lietuvių opera šiuos veikalus statė Čikagoje.

– Menu, Birute, Jūsų režisuotus įrašus.

– Taip, režisavau „Baltaragio malūną" (Kazio Borutos), „Milžino paunksmę" (Balio Sruogos), „Žirginėliai" (pasakas vaikams), įrašant juos į plokšteles.

– Ar Jūsų veikalai buvo išversti į kitas kalbas? – pasiteirauju.

– Į latvių kalbą yra išverstas romanas *Rugsėjo šeštadienis* ir skyrius iš *Aštuoni lapai* – „Velykos be varpų".

Be to, Birutės paruošti ir du filmai – „Aukso žąsis" (dviejų valandų trukmės) ir „Kalėdų sapnas", anglų kalba 15 minučių filmas apie lietuviškus Kalėdų papročius.

Birutė Pūkelevičiūtė išeivijos nebuvo užmiršta. Vertinimo komisijos yra jai skyrusios už įvairius veikalus ir darbus dešimtį premijų. Jos darbus vertino ir išeivijos spauda, o jai atpildas – kad tautiečiai jos kūrybą godžiai skaitė.

O kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, jos raštai pasiekė Lietuvą, ir jie ten jau spausdinami atskirom knygom. Birutė Pūkelevičiūtė pagaliau pati Lietuvą aplankė praėjusiais metais. Ta proga „Lietuvos televizija" paruošė ir parodė specialią programą – „Rašytoja Birutė Pūkelevičiūtė Lietuvoje". Į filmą suglausta visa Birutės kelionė Lietuvoje: matomi vaizdai iš Kauno, Pažaislio, kur Birutė kadaise buvo kazimieriečių auklėtinė. Viešnagės metu buvo suruošta du jos rečitaliai: Kaune ir Vilniuje. Susitiko gimines, mokslo draugus, kolegas rašytojus.

O šio jubiliejaus proga rašytoją šiltai prisiminė ne tik jos artimieji draugai čia, Amerikoje, ir kitur gyvenantys, bet ir Lietuvoje. Štai ant stalo telegrama iš Vilniaus. Ją atsiuntė Lietuvos rašytojų sąjunga. Telegramoje rašoma: „Miela Birute, sveikiname Jus jubiliejaus proga. Linkime sveikatos ir sekmės visuose Jūsų kūrybiniuose baruose. Mes prisimename Jūsų viešnagę ir tikimės naujų susitikimų" Pasirašė Vytautas Martinkus, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas, Petras

(Nukelta į 4 psl.)

Algimanto Kezio nuotrauka iš serijos „Trees"

Dangolė Sadūnaitė

VASAROS POPIETĘ

tuopos už lango,
(man atsigulus pailsėti) –
pradeda savo ilgą,
nesibaigiančią pasaką..

— Mielosios, atleiskit!
bet čia jau viskas
girdėta anksčiau..
apie tai jau ne kartą kalbėta, —
sakau joms..

*

už miško juostos,
tamsūs debesys..

ir jau vakaras:
tas geraširdis laukų
šeimininkas,

pila lietų
į pablyškusį žemės
delną,
lyg vyną..

*

rugpjūčio mėnesio dangus,
gražus, kaip Jeruzalė..

kai šią naktį, ten mėnuo
jos šventomis gatvėmis
vaikštinėja..

*

kai vėjas
mūsų naštas neša, —
giesmes — dainas
giedodamas, dainuodamas
/ / / / / / / /

ir dienai sušokus
paskutinį šokį,
nakties tėviškę jis mums
padovanoja

---

maišiukus, ir linksmai šnekučiuodamiesi kinksnojo Archer autobuso link.

Staiga Alesės dėmesį patraukė vienam lange išdėstyti dirbtiniai plaukai. Ant besišypsančių manekenų galvų puošnūs perukai – ir garbiniuoti, ir lygiai sušukuoti, supinti kasom, juodi, balti, šateniai, žili ir geltoni, kaip linų sruogos... Tik pažiūrėk, Vinculi, tik pažiūrėk, gal ir man įsitaisius kokį vieną? Žinoma, žinoma, greit pritarė jos žmogus ir už minutės kitos ji jau kėdėje prieš veidrodį, o aplinkui net dvi pardavėjos – gal ponia, šį, o gal aną, pusiau žilą jūsų amžiui? Ne, ne, – rodo Šaltenienė į vešliom garbanom blondinį. Ir kaip tik jai. Net suplojo rankomis pardavėja, – ak, ponia, ponia, jūs dabar atrodote visai kaip Marilyn Monroe. Šitoks panašumas! Net šiluma perbėgo Šaltenienės kūnu, taip jai buvo gera klausytis tų žodžių ir žiūrėti į save ūmai pasikeitusią, išgražėjusią.

– How about you, sir? – staiga prišoko lieknutė kirpėja prie tyliai sėdinčio ir apglėbusio savo pirkinius Šaltenio. – Štai čia, kitos durys – vyrų kirpykla. Jie turi labai gerų plaukų ir vyrams. Užeikit, pabandykit, jūs toks gražus, tik... – reikšmingai šyptelėjusi nukreipė akis į jo viršugalvį.

O kad tave perkūnėliai, kur aš atsidūriau, nedrąsiai žvalgėsi Šaltenis vyrų kirpykloje, kur iš visų pusių iškabinti dideli ir maži plaukų kuokštai. O patarnautojas, su vienu auskaru ausy, lyg specialiai pasamdytas, tik šokinėja aplinkui, tik sir, sir, jums va šis geriausiai tinka prie veido ir akių – be jokio žilo plauko, tik pasižiūrėkite į veidrodį, visai kitas žmogus. Jūs dabar kaip filmų artistas, toks jaunas, gražus!... Mes, žinote, šitokių toupee kasdien parduodame šimtais, žmogų iš karto pakeičiame... Greitai nuginkluoja pardavėjas savo vis dar smarkiai abejojantį klientą, ypač kad Šaltenienė jau linksi galva, jam pritardama. Na gerai, jau gerai, perku – nusileidžia pagaliau Šaltenis. – Tai nė nenuimkite nuo galvos, šitaip ir palikite...

Truputį susiraukė vėliau taip brangiai užmokėjęs už tą tupi, tupi, – juoksis jis paskui visą kelią važiuodamas namo, – o vidaus balsas vis prikaišios: „Ar tu iš galvos išsikraustei, Šalteni, toks rimtas žmogus, ir dar buvęs viršaitis... Tavo tėvukai grabe apsiverstų pamatę... Blogiausia tai bus su tuo svieto perėjūnu Mikalausku. Trauks jis mane per dantį – Šalteni, ką tu darai, ką tu uždengei? Ar nežinai, kad kuo mažiau plaukų vyrui ant galvos, tuo jis labiau meilėje karštas? ...Nagi man nusispjaut, aš ne pirmas ir ne paskutinis – ramino save Alesės žmogus, – žiūrėkite, ir pardavėjas sako, kad ir senatoriai, ir kiti žymūs ir ne taip žymūs vyrai juos nešioja.

Važiavo Šalteniai namo gerai nusiteikę, dirsčiodami vienas į kitą vos susilaikydami nuo garsaus juoko, lyg maži vaikai, kumštelėdami vienas kitam pašonėn. Žinoma, prieš tai pavalgę Berghofe, kur Šaltenis vokiškus šnicelius dar užpylė juoduoju alumi.

* * *

Prie savo namų durų Šaltenis veltui bandė atrasti priekinių durų raktą. Na kaip čia dabar, – nervinosi, – va raktas nuo priekio sietinių durų, du raktai nuo virtuvės iš kiemo pusės, du raktai nuo rūsio, nuo įrankių kambarėlio rūsy, nuo vartelių prie garažo, nuo kopėčių spynos garaže, nuo automobilio, nuo benzino, nuo motoro, raktas nuo sandėliuko garaže, kur sudėti visoki dažai, smulkūs įrankiai, raktas nuo dviračio, du raktai nuo miegamųjų, raktas nuo dukters Aldonos kambario, nuo jos rašomojo stalo, kur ir dabar dar sudėti visoki jos popieriai, užrašai, atvirukai, laiškai...

Na, o kur raktas nuo priekinių durų? Štai – raktas nuo bufeto, nuo Šaltenio rašomojo stalo, kur visi namo dokumentai, sąskaitos, raktas nuo miegamojo spintelės, kur Alesės brangenybės (kokios ten brangenybės, joks vagis neimtų iš Lietuvos gautų gintarų, kelių žiedų, apyrankių, kuklių dovanėlių...)

– Ko gi tu vis nešiojiesi tą sunkų raktų ryšulį, – įraudusi pyksta Šaltenienė, – jau ir kišenės nuo jų išplyšusios, o va – dabar paties svarbiausio rakto ir nėra!...

Išvertė juodu krepšius su senais savo drabužiais, – gal atsisegė, įkrito kur į kišenę ar išslydo parduotuvėje, besirengiant... Nėra ir gana. Ką dabar darysim, – dejavo ji. Bandė Šaltenis atkelti vieną langą, bandė kitą... Nė iš vietos! Atsinešė iš garažo kopėčias, galgi iš kiemo pusės vonios langas neužkabintas?

Laimei, rado tą langą net trupučiuką pravirą. Šiaip taip įsibrazdino Šaltenis, suglamžydamas ir išsisuodindamas savo naująjį pilką kostiumą, suprakaitavęs, sumuręs.

Atsidūrę pagaliau viduje, abu Šalteniai lyg susitarę nuskubėjo į miegamąjį prie didelio veidrodžio, ilgai neatsigrožėdami savimi.

Staiga išgirdo skambutį ir smarkų beldimą į duris.

Pro užuolaidos kraštą Šaltenienė pamatė stovintį policininką.

– Vajezau, Vinculi, gal kas atsitiko Aldonai, vaikams, žentui? – suriko išsigandusi ir drebančiom rankom atidarė duris.

– Rankas aukštyn! – be jokių įžangų griežtai pareikalavo laikydamas į juos atkištą ginklą stambus policininkas. – Jūs areštuojami!

– Už ką? išbalusi kaip drobė pralemeno Šaltenienė.

– Jūs įsibrovėte į svetimus namus! Prašom į policijos automobilį!

Šaltenienė jau spėjo pamatyti už lango susirinkusius kelis kaimynus, o prie namo kampo stovėjo kitas policininkas.

– Sir, – pagaliau atgavęs žadą prašneko ir Šaltenis. – Mes... mes gi čia gyvename... Čia mūsų namai...

– Sir, nagi mes va šitie... žiūrėkit! – atnešė greitai Šaltenienė nuo knygų spintelės savo su Vinculiu fotografiją.

Valdžios žmogus pareikalavo dokumentų, atidžiai juos peržiūrėjo, retkarčiais pakeldamas akis į išsigandusių Šaltenių veidus.

– I'm sorry, – nusišypsojo pagaliau tvarkos prižiūrėtojas. – Mums praneše, kad du nepažįstami asmenys veržiasi į jūsų namus.

Staiga Šaltenis, lyg ką atsiminęs, pliaukštelėjo delnu per kaktą, dirstelėjo į savo žmonos garbiniuotą galvą ir nusijuokė:

– Matote, sir, mes tik ką grįžome iš miesto... Pametėm savo namo raktą. Aš atsinešiau kopėčias iš garažo ir turėjau lįsti pro vonios langą.... O kaimynai, žinote, geri mūsų draugai, pamanė, kad...

Nusišypsojo gražiai policininkas, dar kartą atsiprašė ir atsisveikino.

* * *

Alesė su Vinculiu staiga prapliupo juoktis, net ašaros ištryško. Laikydamiesi už rankų nutrepseno vėl prie veidrodžio, kur į juos žiūrėjo du linksmi įraudę, atjaunėję veidai.

Birutės Pūkelevičiūtės septynių vainikų šventė

(Atkelta iš 3 psl.)

Dirgėla, Valentinas Sventickas ir Rimantas Šavelis. *Literatūra ir menas* jai paskyrė beveik visą numerį (1993, Nr. 32). Pirmame puslapyje Birutės Pūkelevičiūtės nuotrauka ir pokalbis su literatūros kritiku Ričardu Pakalniškiu iš baigiamos rengti jo dialogų knygos *Poezijos kryžkelės*. Sukakties proga Birutę Pūkelevičiūtę taipgi sveikino giminės ir artimieji bei kiti kolegos iš Lietuvos.

Malonus pokalbis su Birute kiek užtruko. Atsisveikinu, tardamas iki malonaus pasimatymo.

* * *

Toks naujas susitikimas tyliai artėjo, beveik buvo čia pat. Daytona lietuvių telkinio gyventojai norėjo pagerbti sukaktuvininkę, tačiau Birutė pasakė: nereikia. Tik dėka jos artimųjų Algirdo ir Danutės Šilbajorių, dailininko Juozo ir Aldonos Sodaičių patys artimiausi Birutės bičiuliai susirinko į Ormond Beach Trail South Forty klubą rugpjūčio 14 dieną pabuvoti su sukaktuvininke ir pasidžiaugti jos prasmingu gyvenimu ir darbais.

Visų dalyvių vardu jubiliatę pasveikinus Algirdui Šilbajoriui, prabyla ir pati kaltininkė Birutė:

„Brangūs bičiuliai, t ūt dar niekada gyvenime aš s gimtadienio nešvenčiau tokiu tiesiog karališku mastu, kaip šiandien. Paprastai tą dieną prisimindavo tik keli labai man artimi žmonės, tad aš tiesiog negaliu įsivaizduoti, kokiu būdu pasakų fejos ir miškų dievaičiai, paslaptingai susibūrę, iškėlė man tokią puikią puotą Daytonoje! [...] Dėkoju Jums visiems, mieli bičiuliai, už man parodytą meilę. Labai branginu Jūsų šiltus jausmus — ši graži rugpjūčio popietė, Žolinių vigilija, man bus tikrai nepamirštama. Anno Domini... Tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt tretieji Viešpaties malonės metai... Ir juk tikrai — Viešpats suteikė mums malonę, kad galime linksmai ir džiaugsmingai būrin susirinkti...“ kalbėjo Birutė Pūkelevičiūtė.

Rašytoja Birutė Pūkelevičiūtė jos pagerbime 70-ojo gimtadienio proga Daytona Beach, Florida, su organizacijų atstovais: (iš kairės) Juozė Daugėlienė, Gediminas Lapėnas, Birutė Pūkelevičiūtė, Sigita Ramanauskienė, Vytautas Abraitis ir Jurgis Janušaitis.

Algirdo Šilbajorio nuotrauka

Vaišių metu pačios Birutės nuostabus žodis iš *Aštuonių lapų* romano, skyriaus „Rytmečio akvarelės“. Čia ji keliavo gimtinės takais, atskleisdama to meto tėvelių ir artimųjų nuotaikas. Skaitymą baigė šiomis mintimis: „Lyg jaunas žemdirbys ankstyvą rytą nusiprausęs šaltu vandeniu, atsiraitojęs pašukinių marškinių rankoves, pasispjaudęs abu pūslėtus delnus ir nuo slenksčio apžvelgęs visą Dievo dieną. Pasirengęs versti kalnus, grūsti akmenis, žiesti plytas, kasti pamatus, kelti sienas. Toks tai buvo visas kraštas. Pasirengęs augti ir statyti. Ir buvo didelė laimė — tokiame gražiame krašte gimti...“ Birutės viešnagę Lietuvoje stebėjome iš sukurto filmo, kur sukaupta visos viešnagės nuotaikos, išgyvenimai, susitikimai, kūrybos vakarai.

Nors kukliai, bet labai nuoširdžiai deitoniškiai pagerbė mielą, draugišką šio telkinio gyventoją rašytoją, aktorę/režisierę Birutę Pūkelevičiūtę jos sukakties proga. Manau, kad kolegos rašytojai apie Birutės Pūkelevičiūtės kūrybą prabils dar ne vienas.

Naujos knygos

• **Aleksas Šatas. LAISVĖ BE TIESOS — NELAISVĖ.** Kaunas: Lietuvių jaunimo bendrija „Lituanica“, 1993. 268 puslapiai. Knyga gaunama „Drauge“. Kaina — 10 dolerių.

Aleksas Šatas pažįstamas kaip ateitininkų veikėjas ir sėkmingas verslininkas, o ši knyga pristato Šatą kaip gabų publicistą. Knygoje surinkti net 85 trumpi ir taiklūs Šato straipsniai. Kaip šie straipsniukai atsirado, aprašo religinio savaitraščio *Laivo* redaktorius kun. Bagdanavičius, MIC: „Didelė Alekso Šato knygos vertybė yra ne tik tame, kad ji pateikia skaitytojui teisingą krikščioniško tikėjimo mokymą. Ji yra vertinga tuo, kad jos autorius drįsta susitikti su oponento klausimais, su realiais klausimais. Ne pats šios knygos autorius kelia klausimus, į kuriuos duoda atsakymus, bet kito laikraščio redaktorius reaguoja į Šato atsakymus ir kelia jam naujus klausimus. Šie Alekso Šato straipsniai buvo pirmukart spausdinti ‚Laive‘, o Šato oponentu buvo laikraščio ‚Keleivis‘ redaktorius“ (p. vii).

Knygos autorius pratarmėje rašo: „Tai buvo 1952 metais. Treti metai kaip Amerikoj. Retkarčiais nuvažiuodavom į Gary, Indiana, aplankytė dėdę ir tetą. Dėdė dirbo plieno fabrike. Anksčiau dirbo Pensilvanijoj anglių kasyklose... Teta skaitydavo ‚Laivą‘ ir kas sekmadienį eidavo į bažnyčią. O dėdė skaitė ‚Keleivį‘ ir į bažnyčią neidavo. Tai vienąkart, nuvažiavęs pas dėdę, ir aš perskaičiau ‚Keleivį‘, kuriame ir buvo vieno ‚Keleivio‘ skaitytojo pasisakymas, kodėl jis nebeina į bažnyčią. Toliau pastebėjau, kad kiekvienam ‚Keleivio‘ numeryje buvo išjuokiamas katalikų tikėjimas, pasikalbėjimo forma tėvo su sūnum Maikiu. Tėvas vaizduojamas kaip buvęs caro kareivis su kardu prie šono ir viskey buteliu ant kaklo. Žodžiu, buvęs paprastas mažai mokytas sodžiaus bernelis. Sūnus gi jau mokytas, apsišvietęs, pažangus ir netikintis — laisvamanis. Seniems, dar prie Pirmąjį pasaulinį karą atvykusiems ateiviams arba kaip juos vadindavo, grinoriams, tie Maikio tėvo su sūnum Maikiu pasikalbėjimai patikdavo. Ypač kai būdavo naudojamas jiems gerai suprantamas žargonas, sulietuvintų angliškų, rusiškų ir lenkiškų žodžių mišinys. Tada man ir kilo mintis apšviesti juos tikinčio žmogaus galvosena. Aš pasivadinau „Teisingamanis, o ‚Keleivyje‘ į mano aiškinimus atsiliepdavo ‚Keleivio‘ bendradarbis Laisvamanis“.

Alekso Šato rašymo stilius lengvas, gyvas. Jis turi gerą ausį dienos kalbai. Štai 9.20.52 „Politrukas ir gaspadoriai“ va kaip prasideda:

„Po ilgokos pertraukos pas mane vėl atėjo Maikio tėvas.

— Kur gi tu buvai prapuolęs. Maikio tėve, kad taip ilgai nesrodei?

— Buvau pagavęs šaltį, Fyverio turėjau virš šimto. Žinai, senam žmogui kiek ten tereikia, kad kokia kvaraba įsimestų. Tai vot, taip begulint lovoj, man net tokia mįslis į galvą atėjo.

— Kokia gi?

— Nugi, mislinau sau vienas, ką čia aš su mokytoju ginčysiuos. Mokytas nemokytą visada prikalbės.

— Čia tai jau apsirinki. Gyvenimas ir nuolatinis ryšys su nuostabiu Kūrėjo pasauliu, su gyvąja gamta, kartais įkvepia daugiau išminties, negu vadinama ‚pažangioji‘ literatūra. Jeigu nori, tai aš tau galiu papasakoti tikrą atsitikimą iš pirmosios (1940-41 m.) bolševikų okupacijos Lietuvoj, kaip prasti žmonės prikalbėjo mokytą bolševikų politruką“ (p. vii).

Laiškai redakcijai

Dėl Kazio Sajos pasisakymo

Gerbiama redaktore,

Mus labai nustebino p. Kazio Sajos laiškas „pasibendravimas su pilvo muzika“ su autoriaus prierašu, išspausdintas *Draugo* kultūriniame priede (1993 m. rugsėjo 11 d.). Nors p. Saja tvirtina, kad šį laišką mums „siūlęs išspausdinti“, *Akiračių* redakcija dar nėra jo iki šios dienos gavusi. Neabejojame p. Kazio Sajos gera valia: gal laiškas buvo pasiųstas laivu (tokie laiškai eina tris mėnesius ar ilgiau), gal žmogus, įpareigotas jį mums perduoti, neatliko savo pareigos, o gal p. Saja pamiršo jį mums pasiųsti Galime tik spėlioti.

Akiračių redaktorių nusistatymas — dėti į mėnraštį visus jį peikiančius laiškus. (Kartais tokius laiškus trumpiname). Ir ateityje žadame laikytis šio nusistatymo. O dėl p. Kazio Sajos pasisakymų turime vieną komentarą; jeigu svarbu įvardyti, kas anuomet teršė sovietų taip rūpestingai „švarinamą“ Lietuvos orą, gal tada reikėtų įvardyti pavardėmis, užuot vartojus anonimiškus „ponas Z, X ar Y“. Taip Vakaruose įprasta.

Su pagarba,
Akiračių redakcinė kolegija

40-ji Europos lietuviškų studijų savaitė

(Atkelta iš 2 psl.)

dino žemės alyvos turtuolius — Rockefeller ir kitus. Pagal jį, JAV pristatė britams geresnės kokybės alyvą negu tą, kurią vokiečiai vartojo per Antrąjį pasaulinį karą — ir taip buvo laimėtas karas. Jis padarė apžvalgą labai negausių alyvos telkinių Lietuvoje — Žemaitijoje, pakalbėjo apie Mažeikių įmonę. Svarbiausia, jo nuomone, reikia nuo rusiško vamzdžio atsikabinti. Reikia rūpintis vamzdžiais Biržuose, Mažeikių rafinerija.

Ekonominės reformos Lietuvoje

Saulius Pečiulis skaitė paskaitą: „Ekonominės reformos raida Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo“. Lankęs Maskvos universitetą, buvęs Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, Saulius Pečiulis Lietuvoje dabar dirba vertybinių popierių komisijoj. Jis atliko stažą Amerikos investicijų firmoje. Jo teigimu, Lietuvoje galima matyti ekonominės reformos daigus, nors matoma ir neteisybės. Vertė dažnai matoma, jei yra veržlumo, talento, sugebėjimo, iniciatyvos ar proto. Pagal paskaitininką, privatizacijos planas davė visiems šansų būti kapitalistais. Atsirado daugiau negu 1,000 akcinių bendrovių. Jis prognozuoja stabilizaciją iki šių metų pabaigos. Dėl užsieniečių investicijų, jo teigimu, lietuviams verslininkams dabar prasčiau. Reikia kompensuoti jų silpnumą. Šiuo metu dar negalima leisti išpirkti Lietuvos ūkį, bet ilgainiui viskas išsilygins. Gyviausios diskusijos su paskaitininku iškilo dėl to laukimo. Kada viskas stabilizuosis, kada investoriai bus „įsileidžiami“? Taip pat daug kam nebuvo aišku jo naudojamas terminas „spekuliantas“ kaip tam tikra vertybė. Ar tai vien terminologijos skirtumai? Pagal paskaitininką, spekuliantai parodo prekių kainą — jie yra ūkio barometras.

Tėvynės valandėlė

Vytautas Landsbergis savo įvadiniame žodyje paminėjo, kad tėvynėje yra tokie žmonės, kokie jie yra žemėje, kokia ji pati yra. Tas žemės gabalėlis — Lietuva yra ne tik mums dovana, bet pareiga ir atsakomybė. Siekiame pilietinės visuomenės nuo pat pašaknų, siekiame pilietinės sąmonės. Siekiame pilietinės visuomenės. Senovės romėnų posakis — pilietis tas, kuriam saldu už tėvynę mirti. Stokoja žmonių, kurie savęs klausia — ką aš galiu padaryti savo tėvynei (pagal JAV prezidentą John F. Kennedy)? Gausu tokių, kurie sako — o ką ji man duos? Pagal Darių Kuolį — 1993 metais lietuviškos šaknys tebėra senos, toli nueinančios. Vincas Bartusevičius kalbėjo apie Lietuvą — kaip dar sovietinę šalį. Toje vertybinėje maišatyje opiausias klausimas, kurio neturėtų būti: ar verta turėti savo valstybę?

Kokie esame, kur esam... Realistai yra pragmatiški. Jie išmano, kas yra gyvenimas ir kaip jį tvarkyti. Idealistai — pavojingi savo projektais. Jie negyvena realiame pasaulyje. Naivuoliai kalba apie santarvę Lietuvos dėlei. Gudruoliai kalba kaip sau panaudoti tą tezę. Stokojama susivaldymo. Reikia išmesti iš savęs sovietizmą. Viena klaida jau padaryta. Ją ištaisys ateinantys rinkimai. Reikia, kad žmonės jaustų melą ir išvilktų melavimą į šviesą. Nepasibaigs vagystė, kai nebus ką vogti. Gal savyje rasime vertybių skalę, kuri pati savaime veiktų. Jei neveikia, teismas veiktų viešąją nuomonę

Po jautrių žodžių Vytautas Landsbergis įsijautusiai skambino Čiurlionio kūrinius. Tai buvo ilgesnė programa negu kadaise atlikta per Europos studijų savaitę Gotland'o saloje, bet nemažiau prasminga.

Eskursijos į apylinkes

Vieną popietę Mečys Buivys suorganizavo ekskursiją į karaliaus Liudviko pilį, Neuschwanstein. Nors ta pilis ne tokia jau sena (pradėta statyti 1869 metais) ir ELSS dalyviai iš Vokietijos jau joje buvę, vis vien susidarė autobusui keleivių būrys ir keli keleiviniai automobiliai, norinčių į pilį kopti, apžiūrėti nuostabų slėnį ir pasakišką pilį. Važiuojant į pilį, autobusas užsuko į Landsberg am Lech miestelį, kad būtų galima apžiūrėti šią viduramžių tvirtovę.

Kiti Savaitės dalyviai turėjo progos pavažinėti ar traukiniu nuvažiuoti į kitas vietoves. Gal tai būdinga keleiviams iš Amerikos (jų buvo per 20), bet tokį kelią jau atkeliavus, apsimoka „užsukti“ dar į Lietuvą, Berlyną, Budapeštą ar kitur. Augsburg'o apylinkėje vokiečių sumanytas „romėnų kelias“ — per įdomius viduramžių miestus, kaip Nordlingen; istorija žiauri, bet dabar čia ramios vietos, net Dachau. Ne taip jau toli Vasario 16-osios gimnazija Huettenfeld'e, kurioj ne vienas dalyvis nakvojo ar sustojo. (Kelionėm reikia vaizduotės, energijos, laiko ir, žinoma, šiek tiek lėšų.).

Koncertai

Penktadienio vakarą Laimutė Stepaitienė atliko religinės muzikos koncertą. Jai vargonais akompanavo Gražina Ručytė-Landsbergienė. Tarpsniais savo poezijos padeklamavo Vaidotas Daunys. Programoje Čiurlionio, Schubert, Cherubini, Franck ir kitų kūriniai. Koncertas vyko vyskupijos namų mažoje, bet du aukštus apimančioje koplyčioje. Akustika labai gera ir aiškiai buvo galima girdėti ir solistę, ir vargonų muziką.

Šeštadienio vakarą Vilniaus konservatoriją baigę baritonas Gintaras Liaugminas ir tenoras Gintaras Vyšniauskas atliko trumpą programą, akompanuojant Yumiko Yamamoto. Liaugminas dabar dainuos Flensburg'o operoje, o Vyšniauskas dainuoja Muenchen'o operoje. Jiedu dainavo žinomų kompozitorių kūrinius ir operų arijas (iš „Don Carlos“, „La Traviata“, Schumann, Mozart, Chopin ir kitų). Publikai pageidavus, jie padainavo ir po vieną lietuvišką melodiją.

Kelios pastabos

40-osios ELSS moderatoriams, kaip ir praėjusiose savaitėse, nebuvo lengva „sulipdyti“ programą, kad joje būtų kultūros, politikos ir kitomis temomis paskaitų ir simpoziumų. Amerikiečiams klausytojams gal įspūdį paliko kai kurių paskaitininkų nesilaikymas nustatytų temų, jų nesiskaitymas su laiku. Reikėtų pažymėti, kad šičia paskaitininkai iš Lietuvos gal labiausiai nusikalto. Nors daugumas jų yra akademikai, jie kažkodėl lyg nematė reikalo šiai ELSS publikai tuo pasitarnauti: aiškiai ir drūtai pateikti savo mintis. Kai kurie dalyviai, pripratę lankytis įvairiose profesinėse konferencijose, tikėjosi, kad šių sričių žinovai kalbės įdomiai ir konkrečiai. Įdomių minčių pateikė, bet tvankioje salėje kartais buvo sunku išsėdėti — kai kuriems kojos net pradėjo tirpti....

40 savaičių ir kas po to?

Kajetonas Čeginskas — ilgametis Europos lietuviškų studijų savaičių paskaitininkas ir moderatorius. (Jis savaitėse yra daugiausia paskaitų skaitęs, daugiausia moderavęs.) Alina Grinienė — nepraleidusi nė vienos savaitės ir dažnai buvo jų organizatorė. Rengėjams įteikus jai gėlių puokštę, ji ja pasidalino su Kajetonu Čeginsku, o jis — su Vincu Natkevičium, taip pat ilgamečiu paskaitininku ir moderatorium.

Čeginsko kalba padėjo dalyviams prisiminti studijų savaičių pradžią. (Šioje savaitėje buvo tik 17, kurie pirmą kartą joje dalyvavo.) 1953 metais steigėsi Europos Lietuvių fronto bičiuliai. Jie nusprendė naudoti veiksmingą kultūros ginklą ir pozityvią kultūros veiklą pasipriešinti aplinkos žlugdančiai dvasiai. ELSS ištvermingai laikėsi nuo to laiko. Čeginskas suminėjo steigėjus, sukaktis: 1963 metais kai Zenonas Ivinskis kalbėjo apie nesužalotą lietuvį ir rezistencijos svarbų uždavinį. Antanas Maceina aiškino, kad esame gyvi kaip tremtiniai. 1983 metais buvo paminėta „Aušros“ sukaktis. 1988 metais jau matėme permainų Lietuvoje pradžią. Trisdešimt penktą kartą susitikom kažkur tarp Lietuvos ir pasaulio, drauge tyrinėjom, kas mus, lietuvius, jaudina, įelektrina... 1993 metais šviežia istorija alsuojant, reikia istoriją palikti istorikams. Čeginskas nepavydi istorikams, kurie privalo atitolę žvelgti. Jei kas ateityje domėsis ELSS pėdsakais, ras aukso kasyklas. Pasaulio istorija yra teismas, negalime būti patys sau teisėjai. Europos lietuviškų studijų savaitė kaip ugnelė klajūnėlė. Savaitės keliavo, bet nebuvo turistinės nei odisėjinės. Kaip Abraomas, kuris nieko nepaisydamas, kelionių nenutraukė.

Yra bent keturi pasirinkimai dėl ELSS ateities, pagal Čeginską, uždaryti ELSS (ateina laikas dainininkui pasitraukti iš scenos); perkelti savaites į Lietuvą (tremtį negrąžinti į tėvynę, o jos darbus); perduoti Vokietijos Lietuvių Bendruomenei ar Lietuvių Kultūros institutui (juk ELSS savo fondo niekad neturėjo); palikti, kaip buvo (tegul laikas išsprendžia). Iš dalyvių susilaukta balsingiausia parama už ketvirtą variantą (nors keli asmenys pasiūlė dar ir kitų). Esame ne dainininkai, o choras, pasakė vienas. Giedokime, kaip seniau giedojom. Kitas siūlė nedaryti greitų sprendimų. O gal galima vietoj „arba, arba“ siūlyti „ir, ir“? (Gal vieną kartą galima ELSS rengti Lietuvoje?) Vytautas Landsbergis padėkojo už visas savaites, kai Lietuva buvo dar atskirta nuo jų, ir dabar. Jei jos būtų panaikintos, jis grįžtų į Lietuvą kaip iš laidotuvių. Tęsėsi pasisakymai — niekas jų nemylės, kaip Jūs (visuomenė, kuri studijų savaites perėmė iš Lietuvių fronto). Vienas truputį kritikos turėjo: „Jūs turėjot jaunesnių, bet juos paleidot“. Tai iš tikrųjų tiesa, kai žiūrovų ir rengėjų tarpe tik keli asmenys tarp 20-30 metų, gal šiek tiek 30-40 metų, mažai 40-50 metų, o daugiausia — vyresnių. Kaip bebūtų — 41-oji ELSS numatoma Austrijoje, gal Berwang, kur vyko ir 1992 metų savaitė. Jau pradėjo užsiangažuoti rengėjai, organizatoriai ir moderatoriai... ratas toliau sukas.

Lietuvos kultūros žurnalo „Kultūros barai“ darbuotojai šių metų birželio mėnesį Vilniuje: (iš kairės) vyriausias redaktorius Bronys Savukynas, meninis redaktorius Saulius Bajorinas, teatro redaktorė Elona Bundzaitė, viešnia iš Amerikos Marta P. Janulienė (Jupiter, Florida), atsakingoji redaktorė Audronė Kairienė ir dailės bei architektūros redaktorė Laima Kanopienė.